

СТРАДАНИЕТО СПОРЕД РАЗКАЗИТЕ НА ЕЛИН ПЕЛИН

Разказите на Елин Пелин представляват художествен опит за представяне в психологията и душевността на българския селянин, в системата му от философски, нравствени и етични възгледи, в представите му за света и човешката съдба. Насочвайки вниманието си към различните конкретни проявления на действителността, към отделните картини на живота, авторът се стреми да изгради пълната и многостранна представа за реалното битие на човека, уловено при това в неговите трайни и постоянни форми.

Художественият свят на Елин Пелин е строго регламентиран, той притежава свои неизменни, утвърдени граници и характеристики - това е светът на българското село, пресъздаден в неговата затвореност, в особения му социално-икономически и духовно-морален облик.

Съдбата и участието на селянина винаги са се определяли от вечния диалог със земята, от непрекъснатата икономическа зависимост от държавата и несправедливо отредения социален статус. В личното си поведение и интимния си живот той винаги е бил подвластен на утвърдените, колективни морални норми, на общоприетите етични ценности и те са предопределяли и движели неговата съдба. Духовните му пориви, съкровенията му копнежи, представите му за лична чест и достойнство, самочувствието и самосъзнанието му на човек винаги са се реализирали, съобразно критериите и оценките на околните. Философията му за живота, възгледите за собствената му съдба, закономерно са се формирали като резултат от натрупания и изстрадан исторически опит, от мъдрите наблюдения върху повтарящото се и неизменното в социалната му и човешка участ. Именно към тези трайни и неизменни черти, както в съдбата, така и в психологията и характера на българския селянин насочва таланта си Елин Пелин.

В изображението на българското село авторът е чужд на каквато и да е идеализация. Художественият му свят е светът на суровата и груба, но пределно правдива социално-битова реалност. Това е светът на малкото "и грозно полско селце, с ниски олюпени къщурки", с "разградените и боклукчливи дворища, из които по цял ден играят немирни и нечисти дечурлига", със "старата черква със, зеленясалите керемиди и ниската камбанария със смачкания покрив и изкривения дървен кръст над нея", с песъчливите сипеи из улиците" ("Летен ден"), с "разградените стари гробища

("Задушница"), с дълбока и рядка кал" по пътищата ("Андрешко"). Това е светът на бедността и мизерията, на сиромашията и недоимъка.

Разкривайки тъжната и нерадостна картина, Елин Пелин насочва вниманието на читателя към първопричините на тази житейска реалност. "Затворените, безлюдни къщи тъжно и глухо" немеят, защото хората изпълняват своя жетвен дълг сред "запаления въздух" и "адската мараня" на полето; "две-три полуголи, нечисти деца" "се прърпелешкат" "лениво из горещия пясък на улицата, защото за тях няма кои да се погрижи. Мъчителна, тягостна и тъжна е картината на тази действителност Мъчително, тягостно и тъжно е и ежедневието на хората. "Денят бе душен и тъжен. Слънцето упорито бе се спряло посред синия небесен купол и сипеше огън и жар от висините. Чувстваше се страшна умора," ("Летен ден").

Полето, нивите, угарите, стърнищата са трайните битови белези на Елин-Пелиновия художествен свят. Те са устойчивите форми, свързани с трудовото ежедневие на хората. И сякаш именно чрез тяхното описание авторът внушава горчивата истина, и със собствената орисия, и с враждебността на света като цяло. Почти сетивната осезаемост на пейзажите, повтарящата се употреба на сродни в смислово-емоционалното си въздействие оценъчни определения и разширени глаголи предизвикват неизменната представа за жертвеност и мъчителност. "Грозна тримесечна задуха се простря навсякъде и се застоя, да суши, да пали (...) Нажежената природа сдоби печален и убийствен вид. Мълчаливо се навеждаха и изправяха мълчаливо, като че събираха трупове на бойното поле, градяха на, кръстци празните снопи и кръв капеше от сърцата им." ("Напаст божия"). И сякаш именно в тази лаконична, но максимално сгъстена и наситена от съдържателна и емоционално-психологическа гледна точка картина, се отразява вечната трагично-гибелна участ на отрудената селяшка душа. Стремещът ѝ да устои на мъчително безизходното, да надмогне обективно предопределеното, да се пребори със суровата и безпощадна стихия на времето, да защити човешкото си право на съществуване граничи с акта на жертвената себе отрицателност Историческото битие на селянина трудът винаги е бил главната, опрелеляща и не изменна характеристика на живота му. В зависимост от условията на този труд, от неговите крайни резултати, от смисъла и предназначението му той се е възприемал разностранно.

Вечният и неразривен контакт със земята и природата са превърнали труда от естествена форма на живота, в установена жизнена потребност, в участ, и съдба. Вътрешното желание за дела и активност, поривът към творческа и смислена лична реализация ражда неукротимите планове на Лазар Дъбака и дядо Корчан. "В село по цял ден се чуваха ударите на остриите им брадви, не сещаха умора, не правеха почивка. От сутрин до вечер, ... все работеха," ("Ветрената мелница"). Когато трудът се

превръща в начин за постигане на собствените духовни пориви и стремежи, той не усеща. Враждебна, и сякаш насочена срещу човека действителност, превръщат дълга към земята и близките от чувство на радост и удовлетворение в усещане за мъчителна жертва и болезнена борба.

Отчаяние и страх, безсилие и безпомощност излъчва всеки жест и в поведението на Боне Крайненеца от разказа "На браздата", защото за него смъртта на Сивушка е равносилна на отнето лично право на живот. Бедността, мизерията и недоимъкът превръщат не само труда, но и изобщо живота на селянина във вечно тревожно очакване. И колко самотен, и колко обречен е той от тази своя неизменна страдалческа участ: "Боне въздъхна отчаяно. Погледна нивата, която пръхнеше, погледна ..Белчо..., че е самичък в тоя валог, че отникъде няма помощ". В този поглед, насочен отвътре-навън, се оглежда цялата истина за мъченическата селяшка драма, за съдбата на малкия, потиснат и обезверен, безсилен и безпомощен обикновен човек. И неслучайно в повечето от разказите му, обвързани с проблема за труда, се налагат представите за мъчителната напрегнатост, за крайната изтощителност, за върховното изпитание на човешките сили и воля. Елин Пелин умело постига внушението за трайните характеристики на

селската участ- участ страдалческа, мъчителна и безрадостна участ трагедия. Съзнанието, че именно тези са вечните и неизменни белези на селската съдба ражда и вътрешното убеждение за фаталната пред определеност на земния живот. "Нас ни са записали у дяволския тефтер още кога сме се родили", възкликва спонтанно и неподправено дядо Матейко от разказа "На оня свят". Съзнанието, че някаква висша сила, че някаква фатална пред определеност тегне над страдалческите им съдби, не може да бъде преодоляно - то произтича от вечното и закономерно повтарящото се в ежедневието им, от обективно потвърждаващото се в живота им. И в този смисъл героите на Елин Пелин не могат да бъдат съдени нито за това, че утеха и успокоение търсят в кръчмата, нито за това, че душите им огрубяват. "Че пиянствуват- пиянствуват, всички пиянствуват. За добро, а не от добро." ("Андрешко") Загубата на надеждата, отчаянието, и безизходицата довеждат човека до мълчаливата форма на бягството от проблемите, до откъсването от суровата и груба реалност.

Образът на селската кръчма често се откроява в пространствените белези на Елин-Пелиновия худ. свят и това не е оригинално хрумване на твореца, а придържане към житейската правда. Защото именно кръчмата в този затворен, изолиран селски свят е мястото, където човекът в контакта си с другите, може да сподели своите болки, да забрави реалността и да успокои сърцето си. ("Летен Ден").

Жизнената устойчивост, виталната воля са трайни и неизменни, утвърдени във времето и историята черти от националния характер. Лазаринка намира сили да запее, Боне Крайненеца търси разрешение на своята драма, а дядо Захари повтаря: "Не бой се, чедо, не бой се!" ("Закъснялата нива", "На браздата", "Спасова могила")